

Matjaž Mastnak

VRTNICE

Gojenje in sorte

Kmečki glas

VSEBINA

ČAR VRTNIIC 7

RAZNOVRSTNOST VRTNIC 9

SORTE IN ŽLAHTNITELJSKA PRAVICA 10

ZGODOVINSKE VRTNICE 16

SODOBNE VRTNICE 22

Velecvetne vrtnice 22

Mnogocvetne vrtnice 25

Rožni grmi 28

Popenjave vrtnice 30

DIVJE VRTNICE - ŠIPKI 32

S TRNI IN BREZ NJIH, Z VONJEM IN BREZ NJEGA 35

VRTNICE NA MAJHNEM PROSTORU 38

Vrtnice na debelcu 41

Lončne vrtnice 42

Vrtnice v vazi 44

VRTNICE V SLOVENIJI 49

JAVNI ROŽNI VRTOVI V SLOVENIJI 53

Rozarij v Arboretumu Volčji Potok 54

Rozarij Botaničnega vrta Univerze v Mariboru 56

Rozarij v ljubljanskem Tivoliju 57

Drugi mestni rozariji 59

Študijski rozarij pri Biotehniški fakulteti v Ljubljani
in šolski rozarij v Celju 60

Rozarij v Valdoltri 61

Zbirka vrtnic burbonk na Kostanjevici nad Gorico 63

Zasebni rožnik na posestvu Villa Fabiani 65

VRTNICE V JAVNEM ZELENJU 67

SLOVENSKE VRTNICE 70

PODNEBJE SE SPREMINJA 78

DRUŠTVO LJUBITELJEV VRTNIC SLOVENIJE 80

SAJENJE IN VZDRŽEVANJE VRTNIC 85

LEGA IN TLA ZA VRTNICE 85

Utrujenost tal 86

Tla in zemlja 87

Sožitje s koreninskimi glivami 88

Zastirka 90

VRSTE SADIK 93

Sadike z golo korenino 93

Sadike v loncih 94

IZBIRANJE SORT 95

Odporne sorte in znamke kakovosti 97

Kje kupovati vrtnice 101

SAJENJE VRTNIC 102

Sajenje sadik iz lonca 102

Sajenje sadik z golo korenino 103

Sajenje popenjavk k steni 105

Sajenje vrtnic na debelcu 105

Sajenje vrtnic v velike lonce in korita 106

GNOJENJE VRTNIC 108

Okopavanje ali zastirka 111

Tekoča gnojila in listno gnojenje 112

POLETNA NEGA VRTNIC 113

S škargami nad vrtnice 113

Pletje in zalivanje 116

VZIMOVANJE VRTNIC 117

Kdaj vrtnice obmirujejo 117

Predzimsko obrezovanje 119

POMLADNO OBREZOVANJE VRTNIC 122

Kar velja za vse tipe vrtnic 124

Velecvetnice, mnogocvetnice in rožni grmi 124

Popenjavke 125

BOLEZNI VRTNIC 129

PREGLED GLAVNIH BOLEZNI 129

ZATIRATI BOLEZNI ALI KREPITI ZDRAVJE 133

Kemična škropiva in sredstva za krepitev rastlin 134

Poskus na vrtnicah 135

Kako na domačem vrtu 136

ŠKODLJIVCI NA VRTNICAH 137

PREGLED PRIPOROČENIH SORT VRTNIC 141

VELECVETNE VRTNICE 142

MNOGOCVETNE VRTNICE 149

ROŽNI GRMI 156

Retro vrtnice 160

PREKROVNE VRTNICE 162

Vrtnice za večje lonce in korita 169

POPENJAVE VRTNICE 169

Ramblerji 172

SLOVENSKE VRTNICE

Vrtnice slovenskega porekla in s slovenskimi imeni so ljudje zelo toplo sprejeli. Veliko ljubiteljev jih išče za na svoj vrt. Očitno je med Slovenci tudi tiho domoljubje, ki se veseli dosežkov sonarodnjakov in zgodb, ki jih je čas napletel okoli vrtnic.

'Prešeren'

V Sloveniji je najbolj znana domača vrtnica 'Prešeren'. Ustvaril jo je dr. Matjaž Kmecl, ki je v prostem času veselje do vrtnic nadgradil z načrtnim križanjem. Dela se je lotil studiozno in po načrtu, s katerim je združil dobre lastnosti štirih obstoječih sort. Že očetovsko in matersko rastlino je s križanjem ustvaril sam. Najbolj posrečeni sejanec je leta 2008 dobil ime 'Prešeren'. Društvo ljubiteljev vrtnic Slovenije je speljalo postopek za pridobitev mednarodne veljavne žlahtniteljske pravice. S to sorto smo Slovenci tudi uradno postali žlahtnitelji vrtnic.

Na Kmeclovo delo smo vsi, ki se ukvarjamo z vrtnicami, ponosni. 'Prešeren' je dobra vrtnica. Je čvrst, močan rožni grm, poleti visok okoli metra in pol. V času cvetenja se včasih skriva pod svetlo rožnatimi cvetovi. Cvetovi so krepko zgrajeni in jim dež ne škodi. Liste ima temno zelene in solidno zdrave. Zaradi črnih pik na listih ga ne mine veselje do cvetenja in od njih preverjeno ne umre, tudi če ga nikoli ne škropimo. Ga je pa dobro posaditi na zračno in sončno mesto.

Na lokalno pobudo je greda s sorto 'Prešeren' posajena ob pesnikovi rojstni hiši v Vrbi, občina Bled pa je v letu 2017 naročila sajenje 200 sadik te vrtnice na veliko gredo v Zdraviliškem parku.

'Prešeren' v prvem floru

'Trubar' je zelo cvetiva vrtnica nedoločljive barve. Isti grmič lahko cveti marelično, citronasto ali belo, vse je odvisno od vremena in letnega časa.

'Trubar'

'Prešeren' ima rožnega brata, ki se imenuje 'Trubar'. 'Trubarja' je ravno tako ustvaril Matjaž Kmecl. Je nižje rasti, kar je ljudem ljubše, saj mnogo naših vrtnarjev ne zna ustrezno obrezovati rožnega grma. Ima bogatejši cvetni nastavek od 'Prešerna', so pa cvetni listki nežnejši in slabše prenašajo dež. Cvetna barva je enigmatična in se spreminja z vremenom, temperaturo in soncem. So celo dnevi, ko je na las podoben 'Prešernu'. Je zanimiva in vredna sorta tudi za domači vrt.

'Trubar' je bil uvrščen med vrtnice, ki so jih ocenjevali na izborih novih sort v Belgiji in Nemčiji. Dobil je solidno število točk, res pa je, da na ocenjevalni dan nikoli ni bil v polnem cvetju. Kot pri športu je tudi pri vrtničnih izborih rezultat nekoliko odvisen od sreče.

Greda s 'Trubarjem' je od leta 2015 posajena ob Trubarjevi domačiji v Rašici na Dolenjskem.

'Portorož'

Prva sorta, ki je dobila slovensko ime, je vrtnica 'Portorož'. Ustvaril jo je Thomas Proll, žlahtnitelj nemškega rožarskega podjetja Kordes. Vrtnica je zgledno zdrava, saj je pridobila nemški certifikat ADR. Cveti toplo oranžno rumeno – v 'Portorožu' so si zaželeli vrtnice v barvi sonca.

Da smo dobili vrtnico 'Portorož', so se srečno ujele zvezde treh dejavnikov: Turističnega združenja Portorož, Občine Piran in Društva ljubiteljev vrtnic Slovenije. Združenje in občina so podprli projekt in ga srečno uresničili. Predsednica Društva ljubiteljev vrtnic Slovenije je poskrbela, da se je našla vrtnica, ki je idejo utelesila.

'Portorož' je nova sorta vrtnice. Tak registrirani žlahtniteljski dosežek stane nekaj deset tisoč evrov, če ga kupiš z denarjem. Gospa Čopi je tako navdušila vodilne ljudi pri osrednji nemški vrtničarski firmi Kordes, da so svojo noviteto sami in brez odškodnine registrirali pod imenom 'Portorož'. Dosežek, vreden spoštovanja in občudovanja. Vrtnica 'Portorož' se od leta 2013 tudi v Nemčiji prodaja s slovenskih imenom in zapisom, vključno s strešico na ž-ju.

Pod našim poletnim soncem cvetovi 'Portoroža' hitro obledijo, zato so na oko bolj privlačni v jeseni.

'Ljubljana' ima zelo bogat
cvetni nastavek.

'Ljubljana'

Mesto Ljubljana je belo vrtnico s svojim imenom izbralo z mednarodnim natečajem leta 2015. Ker se Ljubljane drži ukrasni pridevek bela Ljubljana in ker sta barvi mesta bela in zelena, je morala vrtnica belo cveteti. Na natečaj so italijanski, nemški in belgijski žlahtnitelji poslali štiri sorte, ki jih je strokovna komisija spremljala eno rastno sezono, k izbiri pa so bili povabljeni tudi obiskovalci parka Tivoli, kjer so imele kandidatke svoje grede.

Izbrana je bila sorta nemške firme Tantau, oče sorte pa je bil žlahtnitelj Hans J. Evers. Je zelo

kakovostna vrtnica in bolj odporne si pravzaprav ni mogoče zamisliti. Če je jesen brez mraza, obdrži temno zelene liste brez bolezenskih pikic do novembra.

Cvetje 'Ljubljane' je belo, a šele, ko je cvet široko odprt in ga pobeli sonce. V odpirajočem se popku ima rožnat ali mareliččen nadih. Ta je močnejši jeseni, ko se vreme shladi.

'Ljubljana' je 'Ljubljana' v Sloveniji, v Nemčiji jo prodajajo pod dvema drugima imenoma. Upravičeno nosi značko ADR.

Vrtnice z zgodbo

Kot slovenske vrtnice obravnavamo tudi vrtnice, ki so se ohranile na posebnih mestih in ki imajo zanimive zgodbe, ki jih povezujejo z zgodovino naroda ali z dogajanjem, ki zadevajo širšo skupnost.

»Aškerčeva«

Pesnik Anton Aškerc je bil na več potovanjih v vzhodnem in zahodnem Sredozemlju. Na enem od njih se je namenil v Jeruzalem, vendar ga je moral končati že v Carigradu. Tam se je mudil pri menihih Armenske apostolske cerkve, ki je sicer ena od upravljavk cerkve Jezusovega groba v Jeruzalemu. V samostanu so imeli menihi nasad vrtnic, iz katerih izdelujejo rožno vodo. Sadiko takšne vrtnice je Aškerc dobil v dar. Po vrnitvi domov jo je posadil na Aškerčevini v Senožetah nad Rimskimi Toplicami, kjer je preživel otroška leta. Sorodniki to vrtnico varujejo in skrb zanjo prenašajo iz roda v rod že sto dvajset let. Gre za vrtnico damaščanko neznane sorte. Poimenovali smo jo »Aškerčeva«, ker gre za najdenko, ime postavimo v narekovaje.

»Snežniška«

Grad Snežnik je bil od leta 1853 do leta 1945 v lastni saških knezov Šumburško-Valdenburških. Gospodarji so ob gradu uredili rožni vrt. V snežniškem mrazišču bi večina vrtnic že prvo zimo pomrla, a so knezi prinesli z Nemškega vrtnico, ki je bila (in še vedno je) kos notranjskim zimam.

Po drugi vojni so vse vrtnice ob gradu izkrčili in za njimi se je izgubila vsaka sled. Leta 2008 je oskrbnica Majda Obreza Špeh našla grajsko vrtnico na vrtu v bližnji vasi. Brez dvoma gre za zgodovinsko belo rožo (*Rosa × alba*), ki pa se, po poizvedbah, v Nemčiji ni ohranila. Najdena vrtnica je dobila ime »Snežniška«.

»Rdeča Snežniška«

Po izročilu sta rasli v grajskem vrtu bela in rdeča, ker sta to barvi iz grba lastnikov. Kandidatko je spet našla Majda Špeh, in sicer popolnoma zaraščeno z lesko, bezgom in drugim goščavjem ob stari stavbi za pristavo.

Junija 2017 sem si vrtnico ogledal in dokumentiral in čez mesec dni so sodelavci vzeli cepiče. S pomočjo specialistov za stare vrtnice iz Nemčije smo jo prepoznali kot frankfurtsko rožo – *Rosa × francofurtana*. Sorta je bila prvič opisana leta 1583. Zelo odporna je proti mrazu in je zgled trpežnosti – drugače tako in tako ne bi preživela. Ker te vrtnice drugod v Sloveniji nismo srečali, sklepamo, da gre za rožo, ki so jo prinesli Šumburško-Valdenburški. Avgusta 2017 so cestarji pri svojem delu vrtnico zradirali. Resnično smo jo ohranili zadnji hip.

»Spomin na Pregaro«

Trst je bil v času habsburške monarhije svetovljansko pristaniško mesto. Imel je opero in v njej tenorista Giulia Perottia, ki ni obnorel občinstva samo s petjem, temveč tudi z novo sorto bele vrtnice, ki je nastala na njegovem vrtu. Leta 1893 jo je poimenoval 'Andenken an Franz Déak', kajti medtem se je preselil v Budimpešto, kjer se je z imenom vrtnice po ogrskem državniku želel prikupiti novi publiki. V Trstu je bila »tržaška bela vrtnica« zelo priljubljena, dokler ni država razpadla.

G. Vladimir Vremec, ki je doma z Opčin, je pred dvajsetimi leti začel med tržaškimi ljubitelji vrtnic na podlagi ilustracije iz starega časopisa iskati morebiti preživelo vrtnico. Sled je dobil pri gospe, ki je imela takšne vrtnice v spominu izpred rodne hiše v istrski vasi Pregara. Vrtnica tam še vedno raste in po več znakih ustreza domnevno izgubljeni tržaški beli vrtnici. G. Vremec si je izprosil cepiče in poskrbel, da je vrtnica spet na prodaj. Na vrtovih na deželi je še veliko rožnih zakladov.

Topliška vrtnica

Zdravilišča so bila na Slovenskem od razcveta v drugi polovici 19. stoletja znana po urejenih zdraviliških parkih. Posebnost formalno zasnovanega sprehajališča pred zdraviliščem v Rimskih Toplicah so bile vrtnice na rožnih lokih in v girlandah. Zlasti girlande so nekaj posebnega in so lepo urejene še na razglednicah in 70. let.

Ne vrtnic ne girland v zdraviliškem parku ni. Znanec iz Rimskih Toplic se je leta 2019 obrnil name s fotografijo vrtnice z nekega vrta in me vprašal po sorti. Brez dvoma gre za sorto iz zdraviliškega parka, za 'American Pillar' (van Fleet/Conrad & Jones, 1908). Sorto so leta 1909 že širili po Evropi. Ni je težko razmnožiti s potaknjenci in na tak način si je tudi našla pot na vrtove. Turistično društvo že vrača *topliško vrtnico* in ponos nanjo v kraj!

Odnosi med Čehoslovaško in Jugoslavijo so bili prijateljski in glede na to, je bila na grmski šoli tradicija sodelovanja s češko kmetijsko stroko, je prav verjetno, da je proti koncu 30. let 'Demokracie' našla pot s Češkega na vrt kmetijske šole Grm. V prid temu govori dejstvo, da ta sorta sicer pri nas ni razširjena. Kot grmska grajska vrtnica je zdaj 'Demokracie' živ spomin na češko-slovenske odnose, ki so bili do začetka druge svetovne vojne mnogo živahnejši in pristnejši, kot so danes.

Grmska vrtnica

Na južnem robu Novega mesta leži grad Grm. V njem je od leta 1886 do 1983 delovala Kmetijska šola. Leta 1983 se je preselila v Bajnof pod Trško goro, a ohranila ime Kmetijska šola Grm.

Popenjave vrtnice ob zunanjih stenah gradu Grm že več kot 30 let nimajo strokovne oskrbe, a še vedno cvetijo. Nanje nas je opozoril vodja Območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki ima sedež v gradu.

Vrtnice so zanimive zaradi trdoživosti in življenjski moči, ki jo ohranjajo, četudi živijo brez vrtnarjev. V Arboretumu Volčji Potok smo se vrtnicam posvetili in ugotovili, da z izjemo ene vse pripadajo isti sorti. Preučevanje je pokazalo, da gre za sorto 'Demokracie', ki je češkega porekla in je v prometu od leta 1935. Druga, blago rožnata barve, je 'New Dawn' z letom nastanka 1930.

S fotografije grajskega poslopja iz tridesetih let je mogoče razbrati, da so na mestu sedanjih vrtnic že takrat ob steni vzpenjali enaki oziroma isti leseni

latniki, ob njih pa so bile razpeljane popenjavke.

Leta 1936 se je šola ob svoji 50-letnici v članku pohvalila, da ima v vrtnariji sortiment vrtnic in da goji vrtnice popenjavke »na brajdi«.

Dijaki so se v šoli učili tudi drevesničarstva. Eden izmed njih je poročal, da so ustanovili drevesnico, v kateri so gojili več kot sto petdeset sort vrtnic iz različnih krajev, iz Nemčije, Češkoslovaške, Holandije.

Matični nasad vrtnic so na šoli vzdrževali vse do preselitve na novo lokacijo leta 1983.

Čeh Boguslav Skalicky, ki je na Kranjskem vodil obnovo od trtne uši uničenih vinogradov in pomembno prispeval k dvigu vinogradništva in vinarstva na Dolenjskem, je bi po prvi svetovni vojni tudi upravitelj in direktor grmske kmetijske šole.